DERSLER CEPTE

COĞRAFYA 9

ÜNİTE	**BEŞERİ SİSTEMLER**
KONU	YERLEŞMELER TÜRKİYE'DE YERLEŞME

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI • 8846

YARDIMCI KAYNAK EĞİTİM MATERYALİ • 2716

DERSLER CEPTE

COGRAFYA 9. SINIF

ISBN 978-975-11-6634-0

Yazar

Adem CÜCÜ, Öğretmen

Adem İNAN, Öğretmen

Ahmet BOZKURT, Öğretmen

Ahmet ÇELİK, Öğretmen

Belgizar PARLAK, Öğretmen

Deniz KERİMOĞLU, Öğretmen

Erdoğan GEYİK, Öğretmen

Hülya YAVUZ, Öğretmen

Murat ÖZKOÇ, Öğretmen

Dizgi - Tasarım Ekibi

Hülya YAVUZ, Öğretmen

Özkan KAYA, Öğretmen

Sena SARIKAYA, Öğretmen

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif ERSOY

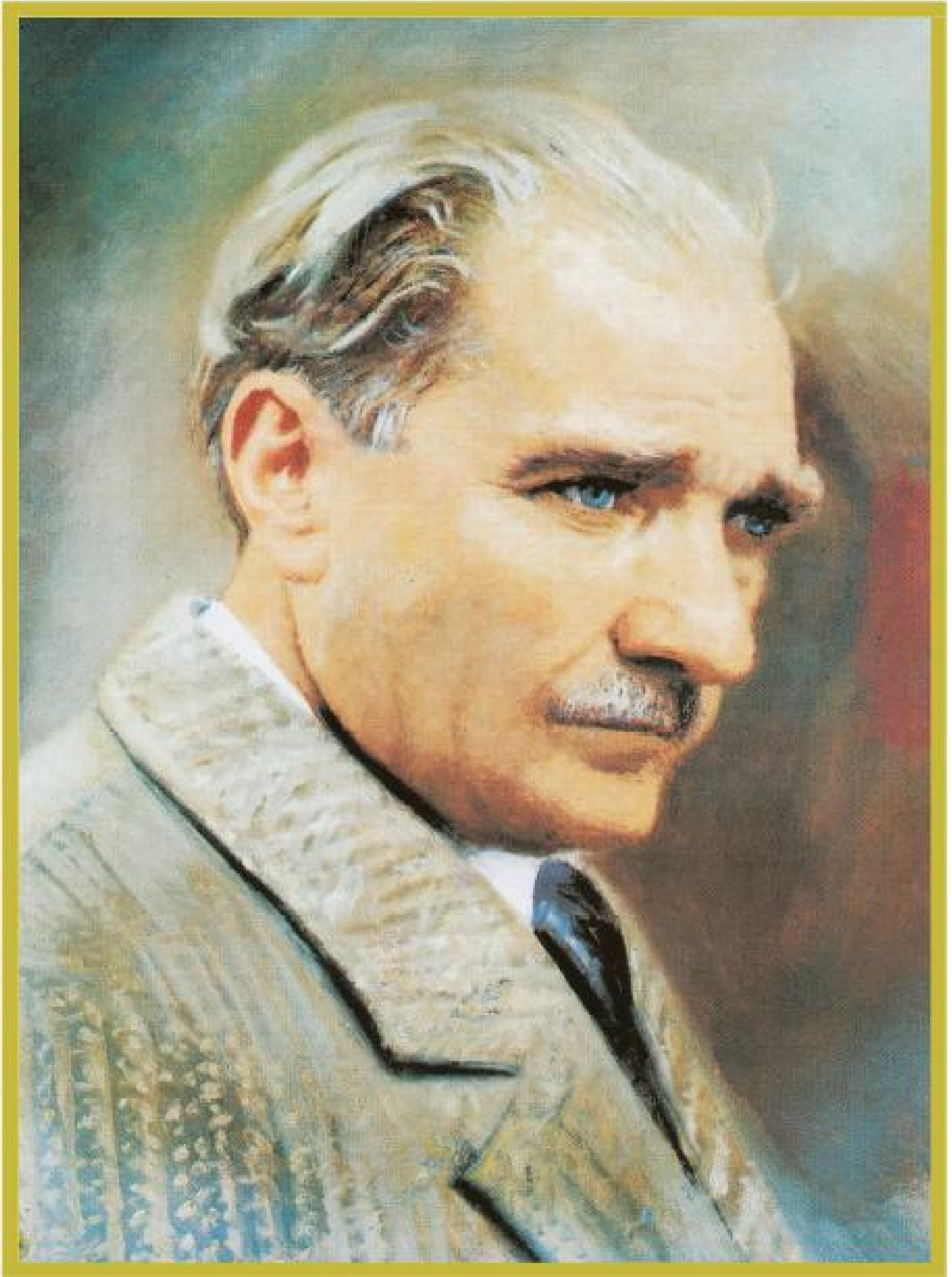
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

Değerli Öğretmenler ve Sevgili Öğrenciler,

Sizler için hazırlanan Dersler Cepte fasiküllerinde tüm derslerdeki aylık konu özetlerini bulacaksınız. Gerek yazılılara hazırlanırken gerek konu tekrarı yaparken Dersler Cepte fasikülündeki konu özetleri size yol gösterecektir. Konu özetlerinin maddeler hâlinde ve görsel ağırlıklı olması bilgilerinizin kalıcı olmasında kolaylık sağlayacaktır. Konu özetlerinin yanında "Hatırlayalım, Kritik Bilgi, Dikkat, Faydalı Linkler, Araştırma, Bir Örnek de Sen Ver, Biliyor Musunuz?, Filozof Der ki, Felsefe Sözlüğü, Haritada Bulalım" gibi bölümlerle konuların en önemli noktalarını ve ilgi çekici yanlarını görmüş olacaksınız. Böylece eğlenirken aynı zamanda da bilgilerinizi pekiştirme fırsatı bulacaksınız.

Açık uçlu ve çoktan seçmeli sorularla tekrar ettiğiniz bilgileri kullanabileceksiniz. Karekodlar aracılığıyla çoktan seçmeli soruların video çözümlerini izleyerek sorulara anında dönüt alabileceksiniz. Her konuyla ilgili çıkmış soruların yer alması da üniversiteye hazırlık yolculuğunda sizlere rehberlik edecek ve işlediğiniz konuların ne kadar önemli olduğuna dair fikir verecektir.

Millî Eğitim Bakanlığı olarak alanında yetkin uzmanlarca titizlikle hazırlanmış ve denetimden geçmiş olan Dersler Cepte fasikülleriyle öğrenci ve öğretmenlere derslerin işlenişi ve tekrarı noktasında katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Neler Öğreneceğiz?

KONULAR

Yerleşme; insanların barındıkları, ekonomik ve sosyal faaliyetlerini sürdürdükleri yerleri ifade eder. İnsanlar, tarih boyunca sürdürdükleri faaliyetlere ve doğal çevreye bağlı çeşitli yerleşmeler kurmuştur. Bu yerleşmeler de zaman içindeki gelişmelere bağlı olarak değişime uğramıştır.

Mağara, ağaç kovuğu, çadır, igloo, villa, apartman dairesi ve gökdelen gibi yapıların geçmişten günümüze barınak olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak yerleşme teriminden sadece barınılan meskenler (evler) anlaşılmamalıdır. İnsanların yaşadığı (sosyal ortamlar vb.) ve çeşitli ekonomik faaliyetlerde bulunduğu alanların (iş yerleri vb.) tümüne yerleşme denir.

Bu sayımızda;

- Yerleşme ve yerleşmelerin gelişmi
- Yerleşmeyi etkileyen faktörler
- Türkiye'de yerleşme konularını öğreceksiniz.

ÖSYM YKS-TYT
COĞRAFYA SORULARININ KONULARA GÖRE DAĞILIMI

SINIF DÜZEYİ	KONU	2018 TYT	2019 TYT	2020 TYT	2021 TYT	2022 TYT	TOPLAM
9	Coğrafya Bilimi	1	1	-	-	1	3
	Dünya’nın Şekli ve Hareketleri	-	-	-	1	-	1
	Harita Bilimi	-	-	-	-	1	1
	Atmosfer ve İklim Bilgisi	1	-	1	1	1	4
	Bölgeler	1	-	1	-	-	2
10	Dünya'nın yapısı	-	-	1	-	-	1
	Su Kaynakları	-	-	-	1	-	1
	Bitkiler	-	1	-	-	-	1
	Nüfus Coğrafyası	1	2	1	1	-	5
	Ekonomik Faaliyetler	-	-	-	-	1	1
	Afetler	1	1	1	1	1	5

Yukarıdaki tablo YKS sorularının son beş yıla göre dağılımını göstermektedir. ÖSYM, YKS sorularını bütün kazanımlara ve konulara yönelik belirleyebilir.

A) YERLEŞMELERİN YER SEÇİMİ VE GELİŞİMİ

Yerleşme; insanların barındıkları, ekonomik ve sosyal faaliyetlerini sürdürdükleri yerleri ifade eder. İnsanlar, tarih boyunca sürdürdükleri faaliyetlere ve doğal çevreye bağlı çeşitli yerleşmeler kurmuştur. Bu yerleşmeler de zaman içindeki gelişmelere bağlı olarak değişime uğramıştır. Mağara, ağaç kovuğu, çadır, igloo, villa, apartman dairesi ve gökdelen gibi yapıların geçmişten günümüze barınak olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak yerleşme teriminden sadece barınılan meskenler (evler) anlaşılmamalıdır. İnsanların yaşadığı (sosyal ortamlar vb.) ve çeşitli ekonomik faaliyetlerde bulunduğu alanların (iş yerleri vb.) tümüne yerleşme denir. Yerleşme olgusu; iklimin olumsuz etkilerinden korunma, korunaklı bir alanda yaşama, ürünleri saklama, yabani hayvanlara ve diğer insanlara karşı can güvenliğini sağlama gibi insanların çeşitli ihtiyaçlarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Geçmişten günümüze yaşama uygun alanların yerleşme yeri olarak seçilmesinde doğal ve beşerî çevre faktörleri etkili olmuştur.

Bir Örnek de Sen Ver

İnsanların ilk dönemlerdeki yerleşim alanı seçimlerinde yerleşme alanına ait bazı özellikler etkili olmuştur. Bu özellikler şunlardır:

- Su kaynaklarının varlığı
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

Paleolitik (Yontma Taş) Çağ'ın başlarında yaşamını gruplar hâlinde ve göçebe olarak sürdüren insanlar, avcılık ve toplayıcılıkla beslenme ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Bu dönemde tatlı su kaynaklarına yakın olan mağara, ağaç kovuğu vb. doğal barınaklar mesken olarak kullanılmıştır. Bu barınaklara Çukutien [Kukutin (Çin)], Neandertal [Neandetal (Almanya)], Karain (Antalya) ve Yarımburgaz (İstanbul) mağaraları örnek verilebilir.

Buzul Çağı'nın sona ermesiyle yerleşik hayata geçen insan, tarım ve hayvancılıkla uğraşmıştır. Barınma ihtiyacını karşılamak üzere kerpiç, taş, kamış gibi doğal malzemeleri kullanarak ilk meskenlerini inşa etmiştir. MÖ yaklaşık 10.000 yıllarına denk gelen bu döneme Neolitik (Cilalı Taş) Çağ adı verilir.

Tarım faaliyetleri, besin kaynaklarının yanı sıra nüfusta da belirgin bir artış sağlamıştır. Artan nüfusa bağlı olarak ilk yerleşmeler köylere dönüşmüştür. Zamanla tarım ve ticaret merkezi hâline gelen köylerde yerleşim alanlarının genişlemesiyle ilk şehirler ortaya çıkmıştır. Şehir devletlerinin kurulması ise insanların şehirlerde teşkilatlanmaya başlaması ve güvenlik kaygısının bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde sur, kale ve tapınaklar inşa edilmiştir.

Dünya nüfusunun zamanla artması, şehirlerin büyümesine ve sayısının artmasına neden olmuştur. Devletlerin ortaya çıkması, bazı şehirlerin (İstanbul, Roma vb.) yönetimsel açıdan önem kazanmasını sağlamıştır.

Sanayi Devrimi, şehirlerin sayısını ve nüfusunu daha da artırmıştır. Sonuç olarak günümüzde farklı özelliklere sahip yerleşmeler sayesinde yerleşilebilen alanlar genişlemiştir.

DİKKAT

Dünya üzerinde yerleşilebilir alanlara **ökümen**, yerleşilemeyen alanlara ise **anökümen** denir.

Yerleşmeyi Etkileyen Doğal Faktörler

İklim: İklim elemanlarından sıcaklık ve yağış, yerleşmeyi etkileyen önemli faktörlerdendir. İklim şartlarının elverişli olduğu orta kuşak karaları, yerleşmelerin en yoğun olduğu alanlardır. Soğuk iklimin hüküm sürdüğü kutuplara yakın alanlarda; sıcak, nemli ve çok yağışlı Ekvator çevresinde; yağışın yetersiz, sıcaklığın fazla olduğu çöllerde yerleşmeler seyrektir.

Su Kaynakları: İnsanlar, temel ihtiyaçlarını karşılamak ve ekonomik faaliyetlerinde kullanmak için suya ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaçtan dolayı yerleşmeler çoğunlukla su kaynaklarının yakınında kurulmuştur. İlk yerleşmelerin ve kurulan medeniyetlerin genellikle akarsu kenarında kurulması, bu durumun en iyi kanıtlarındandır. Günümüzde de birçok yerleşim yeri su kaynakları bakımından elverişli alanlarda bulunmaktadır.

Yer Şekilleri: Yükseltinin fazla olduğu dağlık ve engebeli alanlar, genellikle yerleşmeyi sınırlandırıcı etkide bulunur. Bu alanlarda, tarım başta olmak üzere ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi için alan dardır ve bu alanlara ulaşım zordur. Himalayalar, Alpler, Kayalık Dağları ve And Dağları gibi dünyanın yüksek ve engebeli alanlarında yerleşmeler sınırlıdır. Engebenin az olduğu düzlük alanlar, ekonomik faaliyetlere daha uygun olduğundan buralarda yerleşmeler fazladır.

Toprak Yapısı: Tarım ve hayvancılık faaliyetlerine uygun olan verimli toprakların bulunduğu alanlar, tarih boyunca yerleşme alanı olarak tercih edilmiştir. Bu yüzden iklim şartlarının elverişli olduğu verimli topakların bulunduğu alanlarda yerleşmeler fazladır. Tarıma uygun olmayan tuzlu, çorak topraklar ve bataklık alanlar ise yerleşmeyi sınırlandırır. Bu özellikteki alanlarda yerleşmeler genellikle seyrektir.

Kara ve Denizlerin Dağılışı: Yeryüzünün yaklaşık dörtte üçü sularla kaplıdır. Denizler ve okyanuslar yerleşmeyi sınırlandıran önemli faktörlerdendir. Karaların kapladığı alan Güney Yarım Küre'ye göre Kuzey Yarım Küre'de daha fazladır. Bu nedenle yeryüzündeki yerleşmelerin büyük kısmı Kuzey Yarım Küre'de bulunmaktadır.

Bitki Örtüsü: Bitki örtüsünün çok gür olduğu ormanlık alanlar yerleşme için elverişli değildir. Gür orman alanlarının ekonomik faaliyetleri ve ulaşımı olumsuz etkilemesi yerleşmeyi sınırlandırır. Tropikal kuşaktaki gür yağmur ormanları (Amazon ve Kongo havzaları) bölgesinde yerleşmeler seyrektir.

Biliyor musunuz?

Dünya nüfusunun yaklaşık %90'ı Kuzey Yarım Küre'de yaşar. Bunun sebebi karaların büyük kısmının Kuzey Yarım Küre'de bulunmasıdır.

Yerleşmeyi Etkileyen Beşerî Faktörler

Ekonomik Faaliyetler: Tarım, sanayi, ticaret, turizm, madencilik gibi ekonomik faaliyetlerin geliştiği alanlarda iş olanakları fazla olduğundan yerleşmeler fazladır. İlk zamanlarda genellikle tarıma uygun alanlarda kırsal yerleşmeler oluşmuştur. İlerleyen süreçte ticaret ve sanayi faaliyetlerinin gelişmesiyle şehir yerleşmeleri ön plana çıkmıştır.

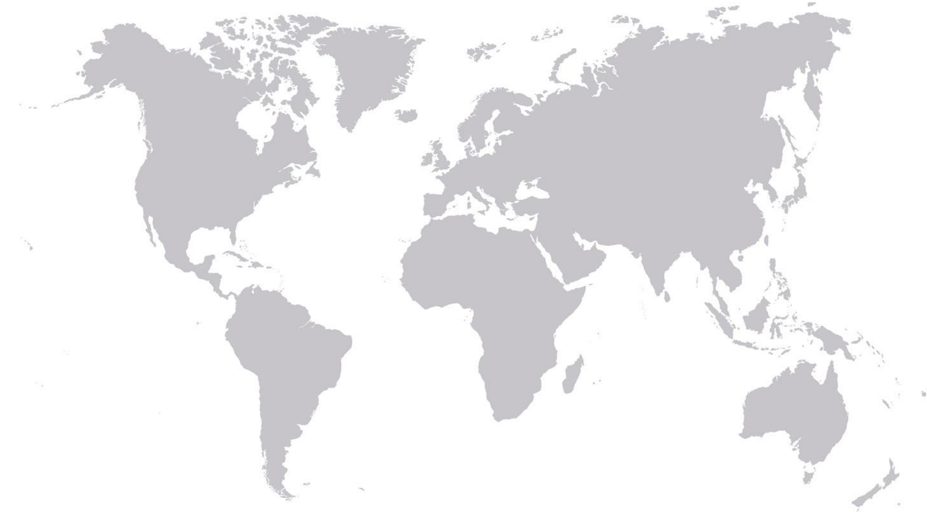
Ulaşım Olanakları: Ulaşım, yaşamı kolaylaştıran ve doğrudan etkileyen bir faktördür. Ulaşım olanaklarının fazla olduğu alanlarda ekonomik faaliyetlerin ve iş imkânlarının artması yerleşmeleri artırmıştır. Geçmişten günümüze kadar ulaşım olanaklarının uygun olduğu alanlar yerleşme yeri olarak daha fazla tercih edilmiştir.

Göçler: İnsanların dünya üzerinde çok geniş alanlara dağılması ve yerleşmesi göçlerle gerçekleşmiştir. Bu şekilde yeryüzünde yeni yerleşim alanları kurulmuştur. Örneğin coğrafi keşifler sonucunda yeni kıtaların (Amerika, Avustralya) keşfi, bu kıtalara yönelik göçlere sebep olmuş ve bu kıtalara yeni yerleşim alanları kurulmuştur. Göçler, bir yerleşmenin büyümesinde veya küçülmesinde etkilidir. Göç alan yerleşmeler giderek genişlemektedir.

Bilim ve Teknolojideki Gelişmeler: Isıtma sistemlerindeki gelişmeler çok soğuk yerlerde, ulaşım sistemlerindeki gelişmeler engebeli alanlarda, sulama sistemlerindeki gelişmeler kurak alanlarda yerleşme alanlarının kurulmasına sınırlı da olsa olanak sağlamıştır. Günümüzde kıyılardaki deniz alanlarının doldurulması yöntemiyle yeni yerleşim sahaları açılmıştır. Gelişen teknolojiler, çok katlı binaların yapılmasına ve yerleşmelerin dikey yönde büyümesine sebep olmuştur.

 Haritada bulalım

Dünya üzerindeki yoğun nüfuslu alanları aşağıdaki harita üzerinde işaretleyiniz.

Faydalı Link

2020'nin En Kalabalık Şehirleri Belli Oldu.

B) YERLEŞME DOKU VE TİPLERİ

Doğal ve beşerî şartların etkileşimi sonucunda yeryüzünde farklı yerleşme dokuları ve tipleri ortaya çıkmıştır. İklim özellikleri, yüzey şekilleri, su kaynakları, toprak özellikleri, bitki örtüsü gibi doğal faktörlerin yanında; ekonomik faaliyetler, ulaşım koşulları gibi beşerî faktörler yerleşme dokularının ve tiplerinin farklılaşmasında etkili olmuştur.

DİKKAT

Yerleşme birimlerinin en küçüğü evdir. Buna yerleşme çekirdeği (nüve) denir. Yerleşme çekirdeklerinin dağılışı yerleşme dokusunu oluşturur. Bu dağılışın oluşmasında yeryüzü şekilleri, su kaynakları, ekonomik faaliyet tipi ve güvenlik gibi faktörler etkili olmuştur.

Dokusuna göre Yerleşmeler
- Toplu Yerleşmeler
- Dağınık Yerleşmeler

Toplu Yerleşme

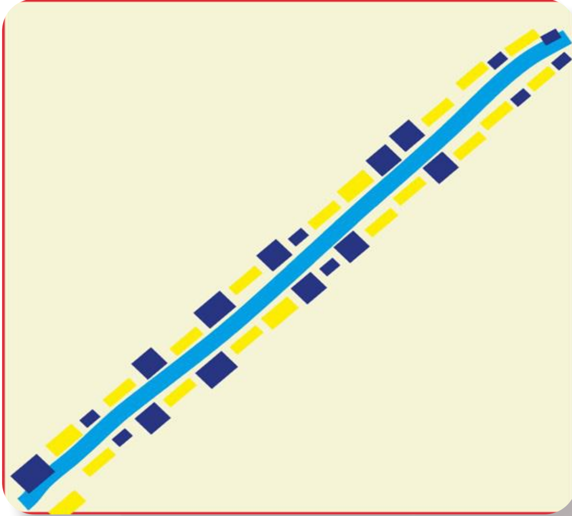
Dağınık Yerleşme

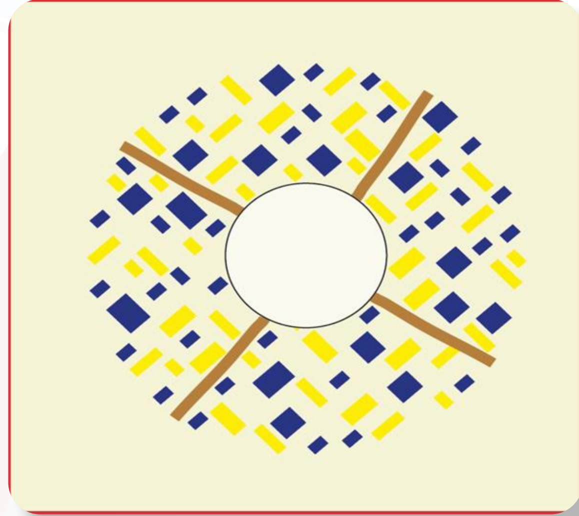
- Engebenin az ve su kaynaklarının yetersiz olduğu yerlerde evler birbirine yakındır. Bu tür yerleşmelere toplu yerleşme denir. Evlerin genellikle su kuyusu, çeşme ya da dinî yapıların etrafında bulunduğu bu tür yerleşmeler, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da yaygındır.
- Evlerin birbirine uzak olduğu yerleşmelere dağınık yerleşme denir. Arazinin engebeli, su kaynaklarının fazla ve tarım alanlarının parçalı olduğu yerlerde görülen bu tür yerleşmeler, Karadeniz'de diğer bölgelere göre daha yaygındır.

Şekilsel Özelliğine göre Yerleşmeler

Çizgisel Yerleşmeler

Dairesel Yerleşmeler

Çizgisel Yerleşme

Dairesel Yerleşme

- Deniz kıyısı, akarsu vadisi ve yol boyunca uzanan yerleşmeler çizgisel bir hat oluşturur. Bu tür yerleşme dokusuna çizgisel yerleşme denir. Dağların kıyıya paralel uzandığı Türkiye'nin Karadeniz kıyılarındaki il, ilçe ve köyler genellikle çizgisel yerleşme dokusuna sahiptir.
- Genellikle geniş bir düzlüğün ortasında yer alan yerleşmeler dairesel bir gelişme gösterir. Bu tür yerleşme dokusuna dairesel yerleşme denir. Köylerde okul, cami ve meskenlerin bir arada olduğu köy meydanlarının etrafında gelişen toplu yerleşmeler daireseI dokuludur.

Faydalı Link

Doğu Karadeniz Evleri

Mesken Tipleri

İnsanların barınma, korunma, dinlenme ve çalışma gibi ihtiyaçlarını karşıladığı yapıların tümüne mesken denir. Mesken tipleri bölgelere göre farklılık gösterir. Bunda bölgede yaşayan insanların sosyal ve ekonomik faaliyetleri ile bölgedeki doğal çevre koşulları etkilidir. Yapı malzemelerine göre başlıca mesken tipleri şunlardır:

DİKKAT

Kırsal yerleşmelere ait meskenlerde doğal çevre koşulları, şehirsel yerleşmelerdeki mesken tiplerinde ise ekonomik ve teknolojik koşullar daha etkilidir.

Taş Mesken

Taş meskenler, en fazla Akdeniz Havzası'nda yer alan ülkelerde bulunur. Özellikle kalker, granit, bazalt, andezit gibi kayaçların fazla olduğu yerlerde bu meskenlere daha çok rastlanır. Bu kayaçlar; çimento, çamur gibi farklı malzemelerle de karıştırılarak mesken yapılabilmektedir.

Ahşap mesken, ağaç malzemenin kullanıldığı ve daha çok orman örtüsünün fazla olduğu kırsal yerleşmelerde görülür. Bu tür meskenler, dünyada ekvatoral ve muson iklim bölgelerinde; Türkiye'de ise Karadeniz iklim bölgesinde yaygındır.

Toprak meskenler, yağışın az ve sıcaklık farkının fazla olduğu alanlarda görülür. Kil, mil ve balçık en çok kullanılan toprak yapı malzemesidir. Kerpiç evler, toprak evlerin en tipik örneğidir. Toprak meskenler, dünyada karasal iklim bölgelerinde; ülkemizde ise Orta ve Güneydoğu Anadolu'da yaygındır.

Betonarme meskenler; teknolojinin gelişmesine bağlı olarak tuğla, briket, çimento, çelik, demir gibi malzemelerin kullanılmasıyla yapılır. Dünyada ve Türkiye'de genellikle şehirlerde görülen ve doğal çevrenin etkilerinin en aza indirgendiği mesken tipidir.

Toprak Mesken

Araştırma

Meskenlerde kullanılan diğer yapı malzemelerini ve diğer mesken tiplerini araştırınız.

Faydalı Link

Anadolu'da Ev ve İnsan

Yerleşme Tipleri

Kır yerleşmeleri:
Tarım, hayvancılık, ormancılık gibi ekonomik faaliyetlerin ön planda olduğu küçük yerleşmelerdir. Farklı ölçütler kullanılmakla birlikte kır yerleşmelerinde nüfus 20.000'in altındadır. Gelişmişlik seviyesi düşük, ekonomisi tarıma dayalı olan ülke ve bölgelerde yaygındır. Kır yerleşmeleri bulunduğu ülkenin coğrafi ortamına, kültürüne, gelişmişliğine ve ekonomik faaliyetlerine göre değişiklik gösterir.

Köyler; nüfusun 2.000'in altında olduğu, insanların genellikle tarım ve hayvancılık faaliyetleriyle geçimini sağladığı, toplu veya dağınık yerleşmelerdir. Bazı köylerde balıkçılık, ormancılık ve turizm faaliyetleri de ön plana çıkabilmektedir.

Köy altı yerleşmeleri; köyden küçük, köy olmanın gerekli şartlarını taşımayan, idari olarak köye bağlı, tek ev ya da birkaç evden oluşan yerleşmelerdir.

Köy altı yerleşmeleri; yıl boyunca konaklama süresine göre devamlı veya geçici yerleşmeler şeklinde sınıflandırılır. Bu yerleşmelerin bir kısmı devamlı bir kısmı ise geçici yerleşmelerdir.

Şehir yerleşmeleri
Sanayi ve ticaret gibi tarım dışı faaliyetlerin ön plana çıktığı, nüfusu genellikle 20.000'in üstünde olduğu yerleşmelerdir. Şehirlerde genellikle planlı bir yerleşme görülür. Kalabalık nüfusun ihtiyaçlarına yönelik meslek ve iş kolu çeşitliliği fazladır. Şehir yerleşmeleri, nüfuslarına ve fonksiyonlarına göre sınıflandırılabilir.
Şehirler, nüfuslarına göre farklı büyüklükte olabileceği gibi ön plandaki ekonomik faaliyetler ve sosyal yapıları bakımından da farklılık göstermektedir. Bir şehirde bir ya da birden fazla fonksiyon ön plana çıkabilmektedir.

Dersi İzleyelim

Yerleşme Yeri Seçiminde Etkili Olan Faktörler

Yerleşme Doku ve Tiplerinin Oluşumunda Etkili Olan Faktörler

C) TÜRKİYE'DE YERLEŞME

Türkiye'de Yerleşmelerin Dağılışını Etkileyen Doğal Faktörler

İklim elemanlarından sıcaklık ve yağışın yerleşmelerin dağılışı üzerindeki etkisi büyüktür. Sıcaklık ve yağış koşullarının elverişli olduğu alanlar, insanların yerleşip yaşaması için uygundur. Aşırı sıcak ya da soğuk alanlar ile yağışın az olduğu alanlarda yerleşme azdır. Türkiye'nin kıyı kesimleri, ılıman iklim şartlarına sahip olduğu için yerleşmeye daha uygunken iç kesimlerde ise yerleşmeler daha seyrek görülür.

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ilk yerleşmeler, su kaynaklarına yakın yerlerde kurulmuştur. Bunun nedeni, suyun insan yaşamında çok önemli bir yere sahip olmasıdır. Dolayısıyla su kaynaklarının bol olduğu yerlerde yerleşmeler daha sıktır. Anadolu'daki ilk yerleşme alanları, Fırat ve Dicle nehirleri ile Göller Yöresi ve çevresinde kurulmuştur.

Dağlık, yüksek ve engebeli alanlar yerleşmelerin kurulmasını genel olarak güçleştirmektedir. Bu alanlarda tarım faaliyetleri ve ulaşım zorlaşmakta, iklim koşulları yerleşmeleri olumsuz etkilemektedir. Ayrıca ülkemizde dağların güney yamaçları, bakı etkisiyle daha sıcak olduğundan genellikle bu yamaçlarda yerleşmeler yoğunlaşmıştır.

Türkiye'de verimli toprakların bulunduğu alanlarda nüfus ve yerleşme yoğundur. Bursa, Adana, İzmir, Samsun, Malatya gibi şehirler bu duruma örnek verilebilir. Tuz Gölü çevresinde ve Taşeli Platosu'nda verimsiz toprakların bulunması tarımı olumsuz etkilemiştir. Buna bağlı olarak bahsedilen bölgelerde yerleşmeler seyrekleşmiştir.Genç volkanik arazilerde kumlu ve verimli topraklar oluşmuştur. Ayrıca bu alanlarda bulunan kayaçlar, kolay oyulabildiği için mesken yapımı kolaylaşmıştır. Kapadokya'daki eski yerleşim alanları bu duruma örnek gösterilebilir.

Kalkerli arazilerde toprakların oluşması zordur. Ayrıca yüzey suları yer altına fazlasıyla sızar. Bu nedenle karstik arazilerde (örneğin Taşeli Platosu) yerleşmelerin seyrek olduğu görülmektedir.

Türkiye'de Yerleşmelerin Dağılışını Etkileyen Beşerî Faktörler

Türkiye'de küçük ve orta büyüklükteki şehir yerleşmelerinin çoğu tarıma bağlı olarak gelişmiştir. Rize, Akhisar, Karacabey gibi şehirler bu duruma örnek verilebilir. Zonguldak, Batman, Soma, Yatağan gibi şehirlerde ise yerleşmeler, çıkarılan madenler sayesinde gelişmiştir.

Sanayi ve ticaret faaliyetlerinin yoğunlaşması, yerleşim alanlarının gelişmesini etkileyen diğer bir faktördür. Buna bağlı olarak İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Kocaeli, Gaziantep gibi şehirlerde yerleşmelerin yoğunlaştığı görülmektedir.

Türkiye, doğal güzellikleri olan ve eski yerleşim yerlerine ait kalıntıların bulunduğu bir ülkedir. Bu turizm varlıkları yerleşmelerin gelişmesine katkı sağlar. Antalya, İstanbul, Bursa ve Nevşehir gibi şehirler bu duruma örnek gösterilebilir.

Ulaşım imkânlarının geliştiği alanlar yerleşmeye daha uygundur. Ankara, Konya, Afyonkarahisar, Eskişehir, Kayseri, Trabzon ve Erzurum gibi şehirler önemli yolların kavşak noktasında bulunduğu için gelişmiştir. Ulaşımın zor olduğu alanlarda ise yerleşmeler seyrekleşir.

Türkiye'de Şehir Yerleşmelerinin Sıklığı

Türkiye'de İlk Yerleşmeler

Arkeolojik kazılar, Türkiye'de yerleşmenin çok eskiye dayandığını gösterir. En eski yerleşim yeri olan mağara yerleşmelerine Karain (Antalya), Yarımburgaz (İstanbul), Öküzini (Antalya) mağaraları örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye'de tarıma uygun su kaynakları çevresinde köy tipi ilk yerleşmeler kurulmuştur. Yerleşik hayata geçilen ilk yerlerden bazıları höyük kalıntısı olarak günümüze ulaşmıştır. Tarihî çağlarda kurulmuş; savaş, deprem gibi faktörlerle yerleşmelerin üst üste yıkıldığı alanda yerleşmelerin tekrar kurulmasıyla oluşmuş; tepe biçimindeki eski yerleşim alanlarına **höyük** denir.

Faydalı Link

Anadolu'da İlk Yerleşmeler

Türkiye'de İdari Fonksiyonlarına Göre Yerleşmeler

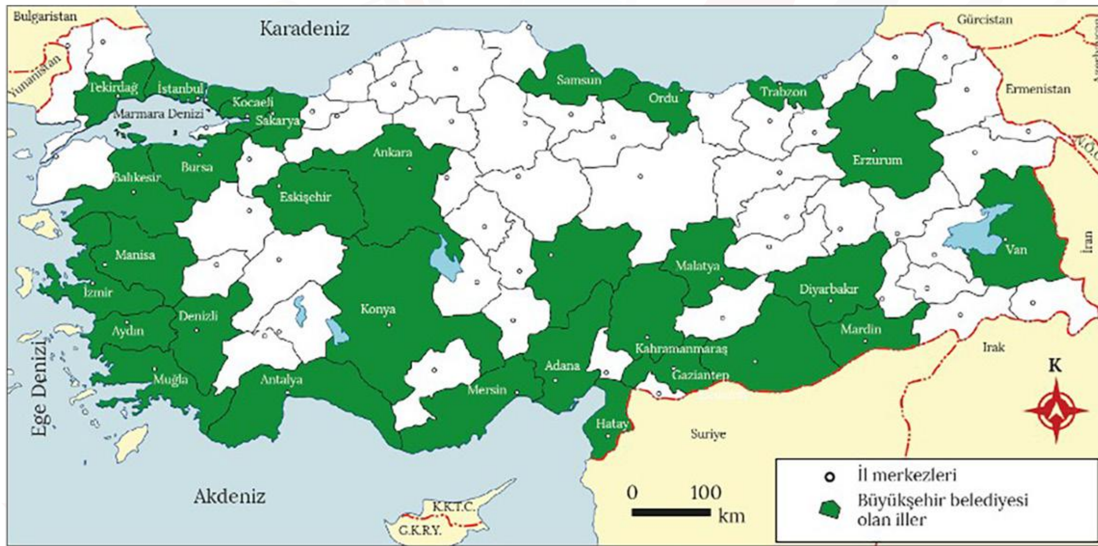
Türkiye'de devletin kamu hizmetlerini her yere götürebilmesi, toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilmesi amacıyla iller ilçelere, ilçeler ise mahalle ve köylere ayrılmıştır. Ülkemizde 81 il, bu illere bağlı 922 ilçe, bu ilçelere bağlı 50.000'den fazla mahalle ve köy bulunmaktadır. Oluşturulan bu birimlerin yönetimini il, ilçe, mahalle ve köy yönetimleri ile yerel (mahallî) yönetimler sağlamaktadır.

İl Yönetimi: Türkiye'de yönetim sistemi içerisinde en büyük idari birim olan il, merkezî yönetimin taşra teşkilatıdır. İlin genel yönetiminden sorumlu olan devlet memuru validir. Geçmişten günümüze sınırları ve sayıları değişen illerin şu anki mevcudu 81'dir. İllerin sınırları içerisinde birden fazla şehir yerleşmesi bulunabilir. Bu şehirlerden genellikle en büyüğü ilin yönetildiği merkezdir. Bazı illerin isimleri ile merkez şehirlerinin isimleri farklıdır. Hatay ilinin merkez şehri Antakya, Kocaeli ilinin merkez şehri İzmit, Sakarya ilinin merkez şehri Adapazarı'dır.

İlçe Yönetimi: İl yönetiminin bir alt kademesi olan ilçeler, kaymakamlar tarafından yönetilir.Türkiye'de 2018 itibarıyla 922 ilçe bulunmaktadır.

Mahalle ve Köy Yönetimi: En küçük yönetim birimi olan mahalle ve köylerde yönetimin başında muhtar bulunur. Muhtarlar, vali ve kaymakamdan farklı olarak seçimle iş başına gelir.

Yerel (Mahallî) Yönetimler: İl Özel İdaresi, belediyeler, mahalle ve köyler yerel yönetimleri oluşturur. Yerel yönetimler, yönetim birimindeki seçmenler tarafından belirlenir (İl Özel İdaresinin başı olan vali hariç). Türkiye'de 30 büyükşehir, 51 il, 922 ilçe ve 396 belde belediyesi bulunmaktadır (2022). Son nüfus sayımına göre sınırları içinde toplam nüfusu 750 000'den fazla olan iller, fiziki yerleşim durumları ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri de dikkate alınarak büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür.

Türkiye İdari Haritası

 DİKKAT

Şehir ile il kavramları birbirinden farklıdır. Şehir, yerleşme kavramı iken il yönetim birimidir.

 Dersi İzleyelim

Türkiye'de Yerleşmelerin Dağılışı

Türkiye'de İdari Fonksiyonları

AÇIK UÇLU SORULAR - Yerleşmeler

1. Yaşadığınız yerleşim yerinin kuruluş ve gelişiminde etkili olan coğrafi faktörleri belirleyerek yazınız.

....
....
....
....
....

2. Kırsal yerleşmeleri ekonomi işlevlerine göre sınıflandırınız.

....
....
....
....
....

3. Ülkemizin devlet yapısı nedir?

....
....
....
....
....

4. Büyükşehir belediyesine sahip iller ile diğer iller arasındaki farklar nelerdir?

....
....
....
....
....

5. 2012 yılında çıkarılan büyükşehir yasasıyla idari birimlerde hangi değişiklikler meydana gelmiştir?

....
....
....
....
....

6. Şehirsel yerleşmelerin genel özellikleri nelerdir?

....
....
....
....
....

1. İnsanların barınma ve ekonomik faaliyetlerini sürdürme amaçlı yaptıkları meskenler, yerleşme alanlarına göre farklılık göstermektedir. Kırsal yerleşmelerde mesken yapımında kullanılan malzeme çevredeki doğal ortam koşullarına göre ahşap, taş, toprak vb. olabilmektedir.

Haritada numaralandırılan alanlardaki kırsal yerleşmelerde, meskenlerde yaygın olarak kullanılan doğal malzeme aşağıdakilerden hangisinde doğru sırayla verilmiştir?

	I	II	III
A)	Ahşap	Taş	Toprak
B)	Toprak	Taş	Ahşap
C)	Toprak	Ahşap	Taş
D)	Taş	Toprak	Ahşap
E)	Taş	Ahşap	Toprak

2. Görsellerde Türkiye'nin farklı bölgelerinde görülen iki farklı kırsal yerleşme dokusu verilmiştir.

Bu yerleşmelerin yaygın olduğu bölgeler ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Yerleşme – I 'in bulunduğu bölgede yer şekilleri daha engebelidir.

B) Yerleşme – II 'in bulunduğu bölgede su kaynakları daha azdır.

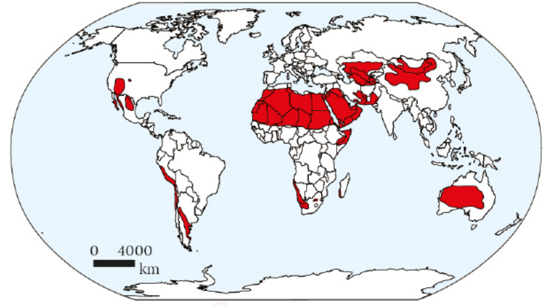
C) Yerleşme – I 'in bulunduğu bölgede tahıl tarımı daha yaygındır.

D) Yerleşme – II 'in bulunduğu bölgede yer şekilleri daha düzdür.

E) Yerleşme – I 'in bulunduğu bölgede tarımda sulamaya duyulan ihtiyaç daha azdır.

3. Dünya haritasında yerleşmelerin sınırlı olduğu bazı alanlar renklendirilerek gösterilmiştir.

Haritada taranan alanlarda yerleşmelerin sınırlı olmasında;

I. Yükselti fazlalığı

II. Bitki örtüsü sıklığı

III. Toprak verimsizliği

IV. Su azlığı

gibi faktörlerden hangileri daha fazla etkilidir?

A) I ve II B) I ve III C) II ve III

D) II ve IV E) III ve IV

4. Dünya üzerinde yerleşmelerin dağılışı düzenli olmamakla birlikte bu dağılışı sınırlandıran bazı faktörler bulunur. Yerleşmeler, bazı bölgelerde daha yoğunken bazı bölgelerde daha seyrektir ya da hiç yoktur.

Buna göre, yerleşmelerin dağılışını sınırlandıran faktörlerden aşağıdakilerden hangisinin etkisi daha azdır?

A) Sık akarsu ağı

B) Kuraklık

C) Yoğun bitki örtüsü

D) Yükselti ve engebe

E) Düşük sıcaklık

5. Bazı bölgelerde arazi düz olduğundan dolayı tarımda makine kullanımı yaygındır. Ancak iklimin kurak olmasından dolayı içme ve kullanma suyu temininde yer altı suları önemlidir.

Buna göre verilen bölgede oluşan yerleşme dokusu aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

A) Toplu yerleşme

B) Dağınık yerleşme

C) Gevşek dokulu yerleşme

D) Kıyı boyu yerleşme

E) Işınsal yerleşme

6. Türkiye'de toplam nüfusu 750.000 ve üzeri olan iller, büyükşehir statüsüne sahiptir.

Buna göre aşağıdaki illerden hangisi büyükşehir statüsünde <u>değildir</u>?

A) Manisa

B) Sinop

C) Ankara

D) Balıkesir

E) Diyarbakır

7. Japonya'da eski başkent Kyoto hariç metropol şehirlerin hepsi kıyıda, özellikle güneyde koylar çevresinde yer alır. Bunlar Tokyo, Kavasaki, Yokohoma, Osaka, Kobe ve Nagoya gibi şehirlerdir.

Japonya'da büyük şehirlerin ve nüfusun yukarıda açıklandığı gibi kıyı kesiminde toplanmasının temel nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yerleşmeye uygun ova ve alçak düzlüklerin kıyılarda toplanması

B) Kıyılarda balıkçılığın gelişmiş olması

C) Kıyılarda deprem riskinin daha az olması

D) İç kesimlerde çok soğuk iklim koşulları yaşanması

E) Kıyılarda üretilen sanayi ürünlerinin ihraç edilmesi

8.

Haritada işaretli alanların özellikleri dikkate alındığında, kaç numaralı alanda kırsal yerleşmeler dağınık yerleşme türüne örnek oluşturur?

A) I ve II

B) II ve IV

C) III ve V

D) I ve V

E) II ve V

9. Yerleşmeler, kırsal ve şehirsel (kentsel) yerleşme olmak üzere ikiye ayrılır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi, yerleşmelerin sınıflandırılmasında kullanılan ölçütlerden <u>değildir</u>?

A) Nüfus miktarı ve yoğunluğu

B) Ekonomik faaliyetler

C) Sosyal ve kültürel faaliyetler

D) Mutlak konum

E) İdari yapı

Cevap Anahtarı

AÇIK UÇLU SORULAR - Yerleşmeler

1. Yaşadığınız yerleşim yerinin kuruluş ve gelişiminde etkili olan coğrafi faktörleri belirleyerek yazınız.

2. Kırsal yerleşmeleri ekonomik işlevlerine göre sınıflandırınız.

- Tarıma dayalı kırsal yerleşmeler
- Hayvancılığa dayalı kırsal yerleşmeler
- Ormancılığa dayalı kırsal yerleşmeler
- Dokumacılığa dayalı kırsal yerleşmeler
- Balıkçılığa dayalı kırsal yerleşmeler
- Madenciliğe dayalı kırsal yerleşmeler

3. Ülkemizin devlet yapısı nedir?

Türkiye Cumhuriyeti üniter yapıda olan bir ülkedir. Anayasanın 3. maddesinde “Türkiye Devleti, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür.” denmektedir. Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün olması, üniter bir yapıda olduğunun en büyük kanıtıdır.

4. Büyükşehir belediyesine sahip iller ile diğer iller arasındaki farklar nelerdir?

Büyükşehir belediyesine sahip olan illerde büyükşehir belediyesinin hizmet alanı tüm il sınırlarıdır. Büyükşehir statüsünde olmayan illerde il belediyesinin hizmet sınırı sadece il merkezidir. Ayrıca bu illerde köy ve kasaba yerleşmelerine rastlanırken büyükşehirlerde bu idari birimler kaldırılmıştır.

5. 2012 yılında cıkarılan buyukşehir yasasıyla idari birimlerde hangi değişiklikler meydana gelmiştir?

Büyükşehirlerde yer alan köy ve kasabalar mahallelere dönüştürülmüştür. Ayrıca 16 olan büyükşehir sayısı 30’a çıkmıştır.

6. Şehirsel yerleşmelerin genel özellikleri nelerdir?

- Mesken sayısı fazladır.
- Nüfus miktarı fazladır.
- Dağılış alanı geniştir.
- Ticari faaliyetler yaygındır.
- Meskenlerin kat sayısı fazladır.
- İş imkanları fazladır.
- Eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmetler gelişmiştir.
- İş bölümü ve uzmanlaşma yaygındır.

Çoktan Seçmeli Sorular

1-D	2- C	3- E	4- A	5- A
6-B	7-A	8-E	9-D	

Konu Özeti Konuyla ilgili kısa ve öz bilgiler

Açık Uçlu Sorular Konuyla ilgili ufkunuzu açacak sorular

Çoktan Seçmeli Sorular Konuyla ilgili çoktan seçmeli testleri

Neler Öğreneceğiz? Fasikülde hangi konuların öğrenildiği

Hatırlayalım Konuyla ilgili önceki bilgiler

Araştırma Konuyla ilgili detaylı bilgiye ulaşmanız için ödevler

Faydalı Linkler Konuyla ilgili yararlanılabilecek web siteleri

Kritik Bilgi Fasikülde geçen konuyla ilgili en önemli bilgi

Bir Örnek de Sen Ver Konuyla ilgili sizden gelen örnekler

Biliyor musunuz? Konuyla ilgili çarpıcı bilgiler

Filozof Der ki Filozofların konuyla ilgili söylediği önemli sözler

Felsefe Sözlüğü Felsefe ile ilgili kavramlar

Haritada Bulalım Konuyla ilgili özellikleri haritada işaretleme

Dersi İzleyelim Konuyla ilgili konu anlatım videoları

Dikkat! Fasikülde karıştırılmaması gereken bilgiler